

ОСВІТА МОЛОДИХ ЛЮДЕЙ З ВАДАМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ЯК УМОВА ЇХНЬОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В СОЦІУМ

Авторами схарактеризовано роль соціальних інститутів у розвитку освітніх потреб молодих людей з обмеженням життєдіяльності; проаналізовано сучасні теоретичні дослідження і практичні аспекти роботи з молодими людьми з особливими освітніми потребами в умовах університетської освіти. Обґрунтовано, що система вищої освіти молодих людей з вадами психофізичного розвитку має вносити такі корективи у зміст і процес навчання: використання наявної нормативно-правової бази та її подальше удосконалення з метою стимулювання розвитку системи освіти молодих людей з вадами психофізичного розвитку; створення організаційно-педагогічних умов, що дозволяють регулювати процес супроводу навчання від діагностики, організації навчання, корекції до отримання певних освітніх результатів на конкретному етапі і визначення прогнозу на майбутнє; встановлення норм навантаження у навчальних програмах та планах навчальних закладів повинні визначатися з урахуванням віку та стану здоров'я молоді; адаптацію засобів, способів і технологій навчання з урахуванням характеру депривації молодої людини і активізації її компенсаторних і розвивальних механізмів та орієнтації на саморозвиток, самовиховання та самовдосконалення.

Ключові слова: *освіта, молода людина з обмеженими функціональними можливостями, університетська освіта, інтеграція.*

Постановка проблеми. Вища освіта молодих людей з вадами психофізичного розвитку є одним із важливих соціальних явищ сучасного українського суспільства. Нові підходи до здобуття освіти зумовлені тенденціями, що панують у галузі соціальної політики впродовж останніх двох десятиліть. Це тенденції соціальної інтеграції, повноцінної участі в суспільному житті всіх членів громади та боротьби з будь-яким відчуженням. У галузі вищої освіти – це розробка стратегій, що сприяють забезпеченню рівності можливостей.

У Конституції України та Законах України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» та інших документах державою забезпечується доступність і безоплатність освіти інвалідам у державних та комунальних навчальних закладах на рівні, що відповідає їхнім здібностям і можливостям, їхнім бажанням та інтересам, удосконалення наукової та професійної підготовки з урахуванням медичних показань і протипоказань для подальшої трудової діяльності.

Через особливості свого здоров'я молоді люди відчувають специфічні і серйозні труднощі у здобуванні освіти. У вітчизняній практиці Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [2] законодавчо закріплено розуміння соціальної моделі інвалідності як соціальної недостатності, яка виникла внаслідок захворювання або травм, які призводять до обмеження життєдіяльності і викликають необхідність соціального захисту. Як бачимо, розуміння специфіки навчання цієї соціальної групи у рамках неперервної освіти базується на трактуванні інвалідності як обмеження життєдіяльності людини. Сучасні суспільні тенденції змушують по-новому дивитися на місце соціальних інститутів у розвитку освітніх потреб людини і особливо молодих людей з обмеженням життєдіяльності.

Однак забезпечене законодавством право на пільгове зарахування до ВНЗ абітурієнта з інвалідністю не вирішує його проблем, пов'язаних, насамперед, з адаптацією до умов навчального закладу (до прикладу, архітектурна, транспортна, методична неготовність тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему інтеграції осіб з обмеженими функціональними можливостями засобами освіти та можливості доступу їх до освіти, у тому числі вищої, досліджувалася у працях С. Лебедевої, О. Глузмана, В. Щеклодкіна, О. Фудорової, В. Церклевич та ін., які розглядають особливості соціалізації молодих інвалідів, визначають та обґрунтовують соціально-педагогічні умови інтеграції студентів з обмеженими функціональними можливостями у групу однокурсників вищого навчального закладу, підтверджує актуальність і доцільність визначення особливостей, тенденцій і моделей організації освітньої діяльності молодих людей з вадами психофізичного розвитку.

Рівень сучасних теоретичних досліджень і практичного досвіду роботи з молодими людьми з особливими освітніми потребами дозволяє виділити в системі освіти як її узагальненого суб'єкта соціальну групу інвалідів, яка складає майже десятку частину населення і має стратифікаційною ознакою обмеження життєдіяльності. У центрі нашої уваги знаходиться лише частина соціальної групи інвалідів – її молодий контингент.

Мета статті полягає в аналізі особливостей інтеграції молодих людей у систему вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виступаючи як цілісна психобіологічна система, інвалідність являє собою контекст, який багато в чому визначає характер діяльності людини у соціумі і систему її відносин з навколишнім світом та іншими людьми (О. Власова, В. Кантор, С. Расчютіна, В. Фельдшейн).

Інтеграція (англ. integration) – а) процес і стан поєднання різних за якістю соціальних елементів у функціонально єдиний організм, цілісне утворення; б) процес входження до певної системи (цілісності), яка вже утворилась, тієї чи іншої соціальної частки (групи, індивіда), що зливається з системою й набуває ознаки структурного, складового елемента; в) характеристика ступеня збіжності цілей, різних соціальних груп, індивідів [1, с. 55].

Інтеграції молодих людей з вадами психофізичного розвитку сприяє соціальна інтеграція, яка характеризує міру співпадіння цілей, інтересів різних соціальних груп, індивідів.

Зауважимо, що серед проблем, які виникають у житті осіб з особливими освітніми потребами найважливішою є проблема соціальної реабілітації, спрямована на подолання бар'єрів, які виникають між ними і соціумом. Важливим чинником інтеграції у соціум є надання інформаційно-освітніх послуг.

Життя сучасного українського суспільства дуже складне, суперечливе і певною мірою непередбачуване. У той же час державою проголошено пріоритет ряду завдань, до числа яких відноситься гуманізація всіх сторін і всього укладу суспільного життя у країні, гармонізація відносин усіх громадян, які в ній проживають. Стосовно молодих інвалідів це означає визнання їх не лише на словах, але і насправді повноправними членами суспільства. Основою для цього стають спільні зусилля суспільства і самих молодих інвалідів щодо подолання обмежень їхньої життєдіяльності.

Держава, яка представляє інтереси всього суспільства, у цілому усвідомлює необхідність саме такої стратегії. Свідченням цього є визначення понять «реабілітація» і «соціальний захист» інвалідів у Законі України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [2]. Соціальний захист розглядається як система гарантованих державою економічних, соціальних і правових заходів, спрямованих на створення їм рівних з іншими громадянами можливостей участі у житті суспільства. Реабілітація інвалідів – це система медичних, психологічних, соціально-економічних заходів, спрямованих на подолання чи можливо більш повну компенсацію обмежень їх життєдіяльності. Відновлення соціального статусу інваліда, досягнення ним фінансової

незалежності і його соціальна адаптація проголошені як основна мета реабілітації. Законом також передбачені і основні напрями реабілітації:

- медична реабілітація, яка передбачає відновлювальну терапію, реконструктивну хірургію, протезування тощо;
- професійна реабілітація, що складається з професійної орієнтації, професійної освіти, професійної адаптації і працевлаштування;
- соціальна реабілітація, що спрямована на відновлення основних соціальних функцій особистості чи соціальної групи, їх соціальної ролі як суб'єктів основних сфер життя суспільства.

Стратегія ставлення суспільства до інвалідів, зафіксована в законодавчому порядку, характеристика їх реабілітації і соціального захисту (як ключові моменти цієї стратегії) дає можливість конкретизувати суттєві ознаки їх освіти: мету, зміст, організацію і особливості самого процесу.

Законодавчою базою передбачається, що інвалідам необхідна так звана спеціальна освіта, яка органічно поєднується з медичною реабілітацією і робить її більш успішною. У процесі освіти безпосередньо усувається чи певною мірою компенсується патологія здоров'я інваліда (мови, слуху, зору тощо). Сам характер обмежень (порушення зору, слуху, мовлення, опорно-рухового апарату, пов'язані з центральною нервовою системою, тощо) і ступінь самостійності людини в організації власного життя породжують специфіку освітніх потреб, мети і способів навчання тієї чи тієї групи інвалідів.

У міжнародній практиці навчальної роботи з інвалідами існує дві основні тенденції. Перша передбачає їх інтеграцію в життя соціуму, де створюються умови для повноцінної взаємодії і партнерства із здоровими людьми. Друга лінія орієнтована на створення для людей із обмеженням життєдіяльності спеціальних закладів, груп, освітніх товариств, інформаційного простору, адаптованого до стану інвалідності.

Освіта молодих людей з вадами психофізичного розвитку є могутнім засобом їхньої реабілітації і відповідно – інтеграції у суспільство. На нашу думку, освіту молодих інвалідів як особливого соціального інституту в загальній системі вищої освіти доцільно розглядати з декількох позицій.

Підхід до освіти молодих інвалідів є перспективним насамперед у контексті загальноцивілізаційного і соціокультурного розвитку, які розглядають людей з особливими потребами як суб'єктів діяльності і власної освіти. Відповідно до загальновизнаних міжнародних норм освіти для цієї категорії осіб створюються додаткові умови, які дозволяють їм швидше увійти в соціокультурний і освітній простір. При цьому демократична держава повинна бути готовою прийняти людей з особливими потребами як рівних у свої ряди.

Освіту молодих інвалідів доцільно розглядати і як сферу діяльності суспільства, яка сприяє її успішному функціонуванню: зниженню соціальної напруги, забезпеченню певної стабільності, захисту людини у кризові періоди її життя, розкриттю перед нею реальних перспектив її власного розвитку. Саме тому вища освіта молодих інвалідів актуалізує проблему самоорганізації соціальної системи.

Сучасна освіта створює умови інвалідові для особистісного розвитку, для підвищення рівня активності в пошуках нової інформації, мобільності у її переробці, у створенні нового інформаційного простору, що зміцнює і розширює зв'язки людини з іншими людьми, дозволяє бачити перспективи розвитку власної особистості. До прикладу, проведені опитування серед студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка та Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького свідчать про те, що молоді люди з вадами психофізичного розвитку часто (48,9%) відчувають до себе особливе ставлення з боку

однокурсників, у той же час самі вони вважають, що вони повинні навчатися серед здорових студентів (таких 91,2%).

Вища освіта інвалідів не лише за змістом, але й за організацією має свою специфіку. Її успішність значною мірою визначається тим, наскільки вона враховує індивідуальні потреби інвалідів і сприяє їхньому розвитку. Тому особливого значення набуває всебічне вивчення особистості молодшої людини з вадами психофізичного розвитку, її освітніх потреб, вибір організаційних форм і методів навчання, аналіз й самоаналіз освітньої діяльності.

Соціальна група інвалідів представлена неоднорідним контингентом у соціально-демографічному, гендерному, професійному, освітньому та інших планах. У середині соціальної групи існують значні відмінності за основним показником, пов'язаним із обмеженням життєдіяльності, хоча спеціального державного обліку зайнятості інвалідів у освітньому процесі в цей час не ведеться.

Слід зазначити, що соціальна група інвалідів доволі критично ставиться до власної освіти і вважає, що вона потребує кардинального удосконалення. Про це свідчать думки 86% опитаних нами осіб з особливими потребами, більшою мірою це стосується професійної освіти – 32%, різних видів додаткової освіти – 49%.

Додаткова освіта також заходиться у центрі уваги молодих осіб з вадами психофізичного розвитку. Так, її світоглядний характер цікавить 9% опитаних, релігійний – 18%, соціальний – 7%, психологічний – 13%, оздоровчо-спортивний – 5%, соціально-економічний – 12%, медичний – 87%.

Важливе місце в системі освіти цих молодих осіб займає професійна освіта, яка окрім своєї основної мети має корекційну спрямованість і розглядається як умова реабілітаційного процесу. В освіті молодих інвалідів паралельно з розвитком і адаптацією на перший план виступають такі функції, як компенсаторна (яка відновлює нереалізовані можливості розвитку, професійної підготовки, незручності і обмеження, пов'язані з інвалідністю), корекційна (яка дозволяє вносити правки і зміни в зміст і умови навчання у відповідь на потреби і запити інвалідів) і підтримуюча (спрямована на надання соціально-психологічної допомоги засобами навчання і організацію супроводу в процесі навчання). У реальній практиці ці функції тісно переплітаються.

Безумовно, надання освітніх послуг молодим інвалідам ще потребують свого осмислення, але у них закладений значний духовний потенціал, який сприяє становленню і розвитку самостійної і активної позиції молодого інваліда, залучення його до перетворення не лише власної особистості, але і навколишнього середовища, а зокрема – соціального, тобто створення умов для справжньої інтеграції.

На жаль, вищий навчальний заклад не завжди може реалізувати завдання з надання якісної вищої освіти студентами з вадами психофізичного розвитку. Необхідні кардинальні зміни в системі вищої освіти у питанні формування інклюзивної моделі навчання.

Система вищої освіти молодих людей з вадами психофізичного розвитку має вносити суттєві корективи у зміст і процес навчання, а саме:

- використання наявної нормативно-правової бази та її подальше удосконалення з метою стимулювання розвитку системи освіти молодих людей з вадами психофізичного розвитку, що дозволяє регулювати види та форми соціального захисту, включені в освітній процес;

- створення організаційно-педагогічних умов, що дозволяють регулювати процес супроводу навчання від діагностики, організації навчання, корекції до отримання певних освітніх результатів на конкретному етапі і визначення прогнозу на майбутнє;

- встановлення норм навантаження у навчальних програмах та планах навчальних закладів повинні визначатися з урахуванням віку та стану здоров'я молоді. Контроль за

дотриманням цих норм у порядку, встановленому законодавством, забезпечують органи управління освітою та органи охорони здоров'я;

- адаптацію змісту навчання до можливостей молодих людей з обмеженими функціональними можливостями з акцентуванням уваги на найбільш актуальних для конкретної нозології проблеми, засоби отримання та інтерпретації нової інформації;

- адаптацію засобів, способів і технологій навчання з урахуванням характеру депривації молодшої людини і активізації її компенсаторних і розвивальних механізмів та орієнтації на саморозвиток, самовиховання та самовдосконалення;

- упровадження тьюторського супроводу студентів з обмеженими функціональними можливостями в освітньому середовищі вищого навчального закладу [3; 4; 8].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Освіта покликана допомогти молодій людині з вадами психофізичного розвитку сформувати позитивний погляд на себе як унікальну особистість, вибудувати новий контекст свого буття, побачити горизонти своїх можливих професійних досягнень.

Робота в такому напрямі створює субстанцію для отримання молодими людьми освіти, яка дозволить позитивно змінити якість їхнього життя і тим самим виступає засобом інтеграції у суспільство і одним із чинників соціального захисту.

Список використаної літератури

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І. Д. Звереві. – Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. – 536 с.
2. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/875-12>.
3. Лебедева С. С. Непрерывное образование инвалидов как социальной группы [Электронный ресурс] / С. С. Лебедева // Непрерывное образование : XXI век. – 2014. – Выпуск 1 (5). – Режим доступа : <http://LLL21.petrso.ru> <http://petrso.ru>.
4. Навчання людей з особливими потребами у вищій школі / О. В. Глузман, В. Ф. Щеколюк, Т. Ю. Подобедова, О. О. Чуєва. – Сімферополь, 2006. – 20 с.
5. Овчаренко Г. Е. Особливості соціалізації студентів вищого навчального закладу / Г. Е. Овчаренко // Соціальна педагогіка : теорія і практика. – 2009. – № 3. – С. 36 – 41.
6. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН №48/96, прийнята на сорок восьмій сесії ГА ООН 20 грудня 1993 року. – К. : ВГСПО «НАІ України», 2003. – 40 с.
7. Фудорова О. М. Доступність університетської освіти для осіб з обмеженими можливостями в сучасній Україні / О. М. Фудорова // Соціологія майбутнього : науковий журнал з проблем соціології молоді та студентства. – 2010. – № 1. – С. 84 – 94.
8. Церклевич В. С. Створення сприятливого освітнього середовища як умова інтеграції студентів з обмеженими функціональними можливостями в групу однокурсників / В. С. Церклевич, О. М. Гурман // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. – Т., 2010. – № 3. – С. 130 – 134.

Одержано редакцією 16.01.2015
Прийнято до публікації 22.01.2015

Аннотация. С. П. Архипова, Л. И. Смерчак. **Образование молодых людей с проблемами с недостатками психофизического развития как условие их интеграции в социум.** Авторами охарактеризована роль социальных институтов в развитии образовательных потребностей молодых людей с ограничением жизнедеятельности; проанализированы современные теоретические исследования и практические аспекты работы с молодыми людьми с особыми образовательными потребностями в условиях университетского образования. Обосновано, что система высшего образования молодых людей с недостатками психофизического развития должна вносить такие коррективы в содержание и процесс обучения: использование имеющейся нормативно-правовой базы и ее дальнейшее совершенствование с целью стимулирования, развития системы образования

молодых людей с недостатками психофизического развития; создание организационно-педагогических условий, позволяющих регулировать процесс сопровождения обучения от диагностики, организации обучения, коррекции до получения определенных образовательных результатов на конкретном этапе и определения прогноза на будущее; установление норм нагрузки в учебных программах и планах учебных заведений должны определяться с учетом возраста и состояния здоровья молодежи; адаптация средств, способов и технологий обучения с учетом характера депривации молодого человека, активизация его компенсаторных и развивающихся механизмов, ориентация на саморазвитие, самовоспитание и самосовершенствование.

Ключевые слова: образование, молодой человек с ограниченными функциональными возможностями, университетское образование, интеграция.

Summary. Svitlana Arkhypova, Lesya Smerechak. **Education of young people with impaired psychophysical development as a condition for their integration into society.** The article deals with the role of social institutions in the development of the educational needs of young people with disabilities. The current theoretical research and practical aspects of work with young people with special educational needs in terms of university education are analyzed. It is proved that the system of higher education for young people with defects of psychophysical development should adjust to the content and process of learning in such a direction: usage the existing legal framework and its further improvement in order to stimulate the development of the system of education of young people with defects of psychophysical development; creating organizational and pedagogical conditions to regulate the process of learning beginning with diagnostic support, training, correction as well as certain educational outcomes at a particular stage and the prognosis for the future; setting norms of workload in the curriculum and educational plans should be determined taking into account the age and health of young people; adaptation of means, methods and technologies of training with the regard to the nature of deprivation of a young person and activation of compensatory and developmental mechanisms and focus on self-development, self-education and self-improvement.

Keywords: education, a young man with limited functionality, university education, integration.

УДК 372.3:061.237

Н. В. Бойко

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ГУРТКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті проаналізована і описано виховання дітей в умовах гурткової діяльності дошкільних навчальних закладів. Розглянуто значення гуртків, їхнє структурування і спрямування.

Ключові слова: гурткова діяльність, форми роботи дітей в дошкільному навчальному закладі, обдарована дитина, бесіда, заняття, спостереження, прогулянка, дидактичні ігри.

Постановка проблеми. Дитина – це маленька людина, яка народжується з надзвичайно прозорими і щирими емоціями, почуттями, бажаннями. Їй усе цікаво, усе захоплює, хвилює, вона переконана, що все те, що її оточує, завжди таким було, що так і повинно бути. Саме так, а не інакше! Вона зустрічає сонечко і починає гратися! Таке її життя і воно складається із запитань, ігор, фантазування, казки, пізнання. В іграх дитина розвивається, пізнає світ, його закони і все приймає відповідно до своїх відчуттів. Її приваблює нереальний світ і не те, що вона бачить, а все, як їй видається.

Виховання є соціальним процесом у найширшому розумінні цієї дефініції. Виховує дитину все, – передусім – люди, а, насамперед, батьки і педагоги. – писав ще А. Макаренко. Поведінка в реальному житті узалежнена від мами і тата, братів і сестер, від тих, кого діти люблять, учителів, вихователів, героїв улюблених фільмів,